

Edīte Tišheizere

Visas mušas saskaitītas

Izrāde «**Spēlēju, dancoju**» Latvijas Nacionālajā teātrī

Postdramatiskā teātra realitātē jau sen pieradinājusi pie tā, ka dramaturģija vairs nav pamatu pamats, bet tikai viens no režisora vai radošās komandas iedvesmas avotiem un jēgas pāraides kanāliem un ka neaizskaramu autoru un tēmu nav. Jebkas ir derīgs un izmantojams tieši tajā mērā un veidā, kāds nepieciešams iestudējuma autoriem sava vēstijuma nodošanai, savukārt tā uztveršana un atkodēšana ir katras viena skatītāja prāta, erudīcijas, pieredzes darbs. Līdz ar to kļūst lieks sakramentalais jautājums, vai tas «ir vai nav Rainis», kas radies Elmāra Seņkova un viņa radošo domubiedru – Justīnes Kļavas, Edgara Mākena, Reiņa Suhanova, Elīnas Gedīņas, Ilzes Vītolīnas, Aijas Beatas Rjabovskas, Oskara Pauliņa, aktieru ansambla un mūziķu – kopdarba rezultātā. (Bet tas jau nenozīmē, ka šo jautājumu negribas uzdot!)

Toties jo īpašu nozīmi iegūst jautājums, kāds ir tas vēstijums, ko iespējams uztvert un atšifrēt, sekojot izrādes autoru sniegtajām skatuves zīmēm, norādēm un kontekstiem. Konteksts tā kā būtu skaidrs – gan Latvijas politiskās dzīves nebeidzamās peripetijas, gan Nacionālā teātra iekšējās kolizijas un mākslinieciskās vadības dramatiskais konflikts ar Kultūras ministriju. Pietiekami daudz ir arī ārpusizrādes norāžu – režisora un dramaturģes izteikumi plašsaziņas līdzekļos, intervijas un arī programmas grāmatiņa ar pilnu Justīnes Kļavas lugas tekstu. Tomēr jebkuram iestudējumam, lai kādi būtu autoru nodomi un apsolījumi, ir savs «iekšējais teksts», kas lasāms darbības un zīmu valodā, un tikai tam būtībā ir nozīme.

Iestudējuma darbība norisinās divās

laiktelpās, precīzāk – divās tagadnēs: īsa jā – nupat uz vietas, garajā – vienmēr (kur tiek kāpts uz grābekļiem). īsa jā tagadnē notiek Leldei kāzu deja un nāve, un ļemšanās ap to, kā arī viņas laimīgā atgriešanās dzīvē. Garā tagadne ir ne-pārejoša Velna rijā.

ĪSĀ TAGADNE. SĀKUMS

Izrāde sākas ar pārsteigumu – Nacionālā teātra ierastais sarkanais samta priekškars nomainīts un nu ir pelēkzaļš. Tā priekšā avansēnā basītāras dunā dejo meitene, plīvurā tīdamās, līdz pakrīt beigta. Pārējie lietišķi spriež par rokmūziku, kas Elizabetes Skrastiņas Lelde novēduši pie pārāgrā gala. Kaut arī veltīts laikmetīgās mākslas izpausmēm un mākslinieka sūtbai, izrādes ie-vads jeb īsā tagadne nerunā pretim arī Raiņa lu-gas pirmajam cēlienam: ja tā sižetu noloba līdz shēmas asakai, tas pats vien paliek – darbības personas iezīmē *status quo*. Līgava mirusi, kāzas paliek nepabeigtas, jāmeklē vainīgais. Šoreiz tas ir vai nu svešais bezvārda muzikants, kas spēlējusi aplamu mūziku, vai «vecais čekists», ko piesauc rokansambļa *Dāki* dalībniece, dēvēta par Raganu, meiķa ar drediem un, iespējams, «paplašinātu apziņu». Līdz ar Janas Īsisovas Raganas ieru-nāšanos īsa jā tagadnē pēķēti ieplūst biedējoša viņsaules tumsa. Pastarp spriešanai par mākslu un institūcijām muzikants, kuru spēlē Raimonds Celms, iegūst arī vārdu – Tots. To kā senēgīptiešu rakstības un gudrības dievu piesauc eruditā Dē-la māte. Tad, kur gadījies, kur ne, acis nepamirkšinājis, noskaita administratīvās attaisnošanās penteri, ka no instrukciju puses viss ir pilnīgā kārtībā, nelaimes gadījumā paši vien vainīgi. Turklat uz-aicina muzikantu piedalīties projektā «restartē

riju». Nesenā pagātnē ar švunku iebrāžas īsajā tagadnē. Nu, skaidrs... Jaunais Nacionālā teātra direktors uzaicina vēl esošo māksliniecisko vadītāju savā komandā. Un Tots dodas uz Velnu riju.

GARĀ TAGADNE. VELNU RIJA

Priekškars lēnām krīt un pārklāj nogāzi, un skatuves gaismās iegūst neveseligi zaļu mirdzumu. Kā pelējums. Vai kapu rāze, kas sedz, teiksim, Aktieru kalniņu I Meža kapos. Skatuves priekšā toties slejas paaugstinājums kā dziesmusvētku virsdiriģentiem, un no turienes uz kalnu rituāli un svinīgi čurā Kungs – Leldes asins sažīdies, pūslis netur. Nopurinājis slapjumu no kurpēm, Kungs kā kaulu maišelis palēkdamies noripo... kā izrādās, pa pakāpieniem. Kad nu arī korvežu tribīne, tad acumirkļi rodas vēl cita asociācija – tā nogāze vai kapkalniņš tak ir dziesmusvētku estrāde, pamats Monikas Pormales izfantazētai *Pūt, vējiņi!* «dzīvajai scenogrāfijai». Uz to – dzīvo mākslu, kas pārklājusies ar pelejumu? – ir čurājis Raganas piesauktais «vecais čekists», kura grimā gandrīz nepazīstams ir Arturs Krūz-

kops. Noripojis ierauga dzīvo mākslinieku Totu un ir ar mieru pārkāpt reglamentu, lai tik dabūtu šo par uzjautrinātāju – Velnu rjas vecie ritmi Kungam par švakiem.

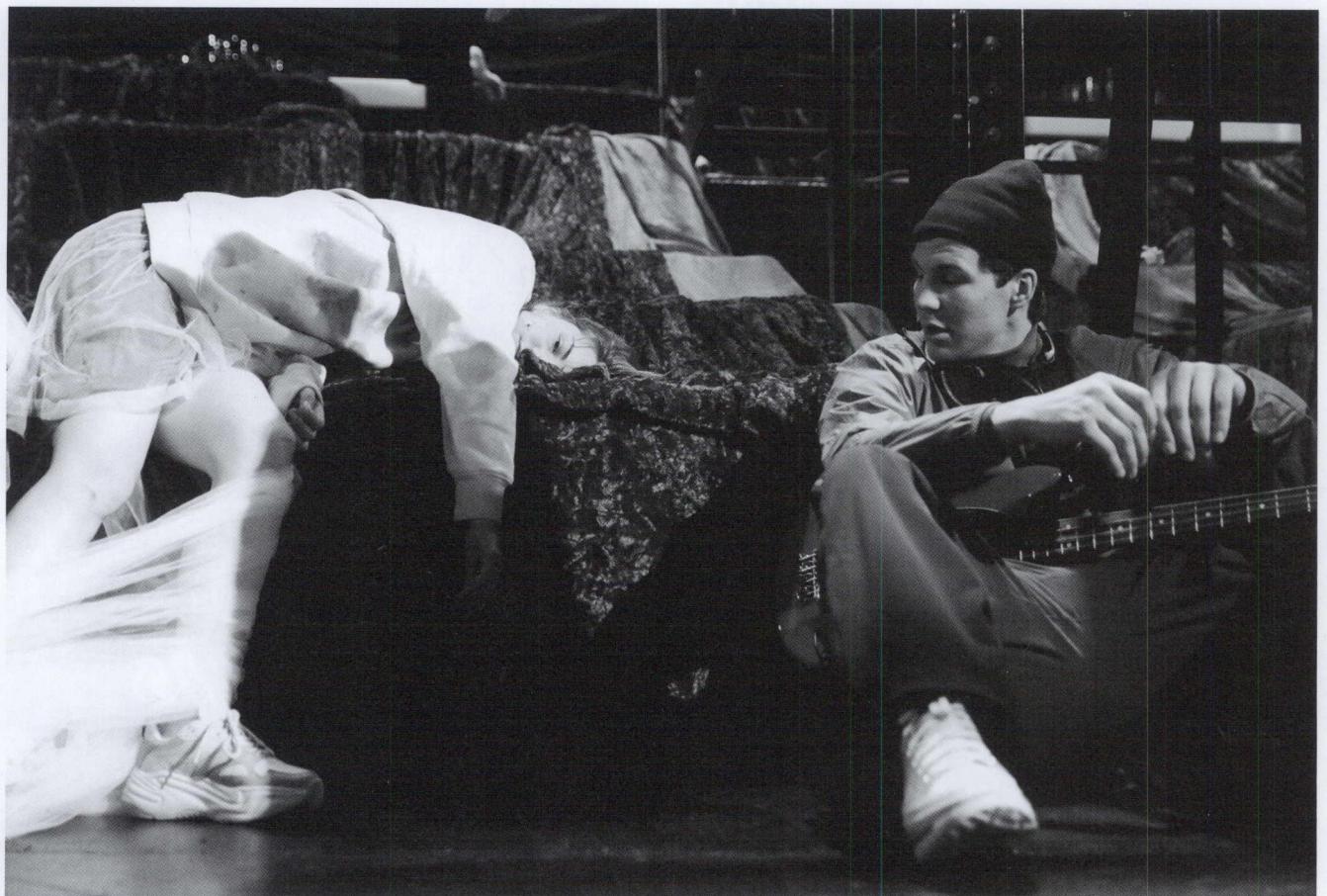
Tikmēr cauri skatītāju zālei jau steberē māži sarkanos samta ģērbos – tad lūk, kur palicis večais priekškars! – un elles vēju izpluinītām sirmām kodaļām. Iepriekš nesamierināmās Evijas Krūzes Dēla māte un Līgas Zelģes Meitas māte nu saaugušas gandrīz vai par Siāmas dvīnēm Dzīvžaudzi un Sērdedzi, vēlāk viņas ar čekas nagu maucēju baudu izvilks Kungam dzīslu, ko uzvilk basģitārai. Indras Burkovskas Modere un Jura Lisnera Spīzmane pārtapušas par velniem muzikantiem, bet Matīsa Budovska Zemgus par Resno velnu. Un viņiem visiem diktī nepatīk, ka jaunais Velnu rjas iemītnieks dārdina savu basģitāru, no kuras akordiem Mārtiņa Brūvera Blūķakāja raustās pie sava «staiguļa» kā augstsprieguma vadam pieķeries. Šiem jau ir sava dziesma – tuc, tuc, tuc –, ko uz sintezatora spēlē un blēj pašu muzikanti, kamēr pārējie disciplīnēti uzdanco kaut ko pa vidu starp līnijdejām un padomju laika masu vingrojumiem. Visiem patīk. Tik ne Kungam. Un ne Trejgalvim, kurš uzņāk lēni un svinīgi un uz velneņu pielūgsmes pilno rosišanos tik izmet Egona Dombrovaska zemajā nopīpētājā balsī – nu, meitenes...

Garajā tagadnē skan Raiņa teksts un jūtams (kauns pat pieminēt postdramatiskā situācijā) Raiņa gars. Un Trejgalvis – ar cigāru rokā kā oligarhs kāds – dzied sirdi plosošas rindas par mūžības nepanesamo vieglumu, kad «visas mušas saskaitītas» un vēl laiks paliek pāri, un apraudas pats.

Tots arī dzied un mūsu acu priekšā patiešām top par mākslinieku, un neklausās Trejgalvja

Kļūst lieks sakramentalais jautājums, vai tas «ir vai nav Rainis».
Elizabete Skrastiņa – Lelde, Raimonds Celms – Tots. Skats no izrādes Spēlēju, dancu. Foto – Lita Millere

***Garajā tagadnē skan
Raiņa teksts un jūtams
(kauns pat pieminēt
postdramatiskā
situācijā) Raiņa gars***

Tota dziesma aizdedz miroņsvecīti, un Lelde mostas. Elizabete Skrastiņa – Lelde, Raimonds Celms – Tots izrādē Spēlēju, dancoju. Foto – Lita Millere

brīdinājumā, ka, atgriezies īsajā tagadnē, mirs – pavisam un galīgi – un viņa palikušajai dziesmai var neatrasties neviens, kas spēs to turpināt. Galu galā Tota dziesma aizdedz miroņsvecīti, kuras lāzera stars taustās pa gaisu kā naidnieka raketes meklēdams, Lelde mostas, mošķi bēg, un īsā tagadne atgriežas.

ĪSĀ TAGADNE. BEIGAS

Beigas ir īsas un lietišķas. Leldes gaidītāji pateicas Totam par paveikto. Un, kad tas vēl neprotas doties prom, bet prašnā, kurš tad iedos mirlai jo projām trūkstošās trīs asinslāsas, padara viņu par vainīgo – ko glābstījās, ja neprot kārtīgi izglābt. Un Zemgus pat gatavs griezt krūti pretim nazim, ja to turēs Tota roka.

Kas atliek Totam? Noķert beigtu lapsu, lai pārkož vēnas, un apliet sevi no mākslīgo asiņu pudelītes. Un atdot savu basgitaru Leldei. Varonis lēnām mirst, un Lelde turpina viņa spēlēti. Tikai... Kur Totam skanēja varenī akordi un pārlaicīga balss, tur Leldei – monotona strinkšķināšana. Varbūt tā ir sīka, bet dzīva urdzīņa, kas klusām plūdīs, līdz atkal nāks kāds, «kurš prot spēlēt», un uzņems Tota dziesmu no jauna un ar citu balsi. Bet varbūt tā straumīte tāpat vien izsīks, ierastajam sarkanajam Latvijas Nacionālā teātra priekškaram – nekur tas nav pa-

zudis – lēnām aizveroties.

KODA. IZSKĀNA

Man nav nekādu tiesību taujāt, kāpēc Elmāram Seņkovam un viņa domubiedriem nebija vēlēšanās un vajadzības atšifrēt Raiņa lugas mitoloģisko slāni, atrast savu spriedumu par to, kas ir miroņsvecīte un ko nozīmē tās liešana, kas ir Zemesvēzītis un no kurienes nāk viņa pārliecība, ka Tots «dzīvs irrr». Postdramatiskā teātra spēles noteikumus definēju jau sākumā.

Tomēr man ir bēdīgi. Jo izrādes autori, kā ie-spējams spriest pēc izteikumiem presē, radio un televīzijā, uzsākuši iestudējumu ar vērienīgu ideju par Raiņa velnu nakts zemtekstos atrodamajām saskarēm ar mūsdienu Latvijas vainām un klūmēm, taču rezultātā sasīcinājuši ieceri līdz neapšaubāmi dzīlam un sāpīgam, tomēr personiskam aizvainojumam un ne mazāk personiskai versijai par to, par ko tad tas aizvainojums ir.

Šīfrēju izrādē redzētās darbības un zīmes. Tātad. Par formālu un ierēdniecisku uzaicinājumu «restartēt riju». Par uzspļaušanu – vai uzčurāšanu – no augšas uz mākslinieciskiem principiem un sasniegumiem. Par aicinājumu māksliniekam klūt par izklaidētāju un par to saņemt pagodinājumu un noteiktu statusu. Par to, ka bez viņiem appetē tradīcijas un māksla klūs par kapu kalniņu, uz kura rutinēti imitēs radīšanu senili māži. Par to, ka ārpus teātra plaukst dilettantisms, slēpdamies aiz laikmetīgās mākslas vārda, un līdz ar to arī tur nav iespējas radīt brīvi.

Talantīgi mākslinieki arī apvainojas talantīgi. Un tomēr, tomēr. Laikam ne vienmēr būs taisnība Annai Ahmatovai, ka māksla dzimst no dzīves drazām. Reizēm tā drazās arī iestieg, tā arī ne-spēdama uzņemt iecerēto augstumu. ■

Talantīgi mākslinieki arī apvainojas talantīgi. Un tomēr, tomēr